

Ἡ ἐρμηνεία τῆς εἰκόνας τῆς Ἀναστάσεως

Γκότσης Χρῆστος

Ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει δύο τύπους: Ὁ ἕνας εἶναι ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη, ὁ δεύτερος εἰκονογραφικὸς τύπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἰκονίζει ἄλλοτε τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη στὸ κενὸ Μνημεῖο καὶ ἄλλοτε τὸν ἄγγελο ποὺ «ἐπὶ τὸν λίθο καθήμενος» ἐμφανίστηκε στὶς Μυροφόρες.

Αργότερα ή εικόνα της Αναστάσεως του τύπου αυτού πλουτίστηκε με τις σκηνές της εμφάνισης του Χριστού στη Μαρία Μαγδαληνή (τὸ «Μή μου ἄπτου») καὶ στὶς δύο Μαρίες (τὸ «Χαῖρε τῶν Μυροφόρων»).

Ὁ Λεωνίδας Οὐσπένσκη γράφει σχετικά: «Οἱ δύο αὐτὲς συνθέσεις χρησιμοποιοῦνται στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς εἰκόνες τῆς Αναστάσεως. Στὴν παραδοσιακὴ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία ἢ πραγματικὴ στιγμή τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε ἀπεικονίστηκε. Τόσο τὰ Εὐαγγέλια, ὅσο καὶ ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, σιγοῦν γιὰ τὴ στιγμή αὐτὴ καὶ δὲ λένε πῶς ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε, πράγμα πὸ δὲν κάνουν γιὰ τὴν Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Οὔτε ἡ εἰκόνα δείχνει αὐτό. Ἡ σιγὴ αὐτὴ ἐκφράζει καθαρὰ τὴ διαφορὰ πὸ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων. Ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου ἦταν ἓνα θαῦμα, τὸ ὁποῖο μποροῦσαν ὅλοι νὰ κατανοήσουν, ἐνῶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἀπρόσιτη σὲ ὁποιαδήποτε ἀντίληψη... Ὁ ἀνεξιχνίαστος χαρακτήρας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ γιὰ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ καὶ συνεπῶς τὸ ἀδύνατο τῆς ἀπεικόνισής του εἶναι ὁ λόγος πὸ ἀπουσιάζουν εἰκόνες αὐτῆς ταύτης τῆς Αναστάσεως. Γι' αὐτὸ στὴν Ὁρθόδοξη εἰκονογραφία ὑπάρχουν δύο εἰκόνες, πὸ ἀντιστοιχοῦν στὴ σημασία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καὶ πὸ συμπληρώνουν ἢ μία τὴν ἄλλη. Ἡ μία εἶναι συμβολικὴ παράσταση. Ἀπεικονίζει τὴ στιγμή πὸ προηγήθηκε τῆς θεόσωμης Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ – τὴν Κάθοδο στὸν Ἄδη, ἢ ἄλλη τὴ στιγμή πὸ ἀκολούθησε τὴν Ἀνάσταση τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἱστορικὴ ἐπίσκεψη τῶν Μυροφόρων στὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ».

Τὰ παραπάνω συμφωνοῦν καὶ μὲ τὰ ἀναστάσιμα τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας μας, πὸ ὑπογραμμίζουν τὸ ἀνεξιχνίαστο μυστήριο τῆς Αναστάσεως καὶ τὸ παραλληλίζουν μὲ τὴ Γέννηση τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ τὴν εμφάνισή του στοὺς μαθητὲς μετὰ τὴν Ἀνάσταση («Προῆλθες ἐκ τοῦ μνήματος, καθὼς ἐτέχθης ἐκ τῆς Θεοτόκου». «Ὡσπερ ἐξῆλθες ἐσφραγισμένου τοῦ τάφου, οὕτως εἰσῆλθες καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων πρὸς τοὺς μαθητὰς σου»).

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παραπάνω δύο τύπους τῆς Αναστάσεως, συναντᾶμε στοὺς ναοὺς μας κι ἄλλο τύπο: αὐτὸν πὸ δείχνει τὸ Χριστὸ γυμνό, μ' ἓνα μανδύα ριγμένο, πάνω του νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν Τάφο κρατώντας κόκκινη σημαία. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ δὲν εἶναι ὀρθόδοξη, ἀλλὰ δυτικὴ. Ἐπικράτησε στὴν Ἀνατολή, ὅταν ἡ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία ἀποκόπηκε ἀπὸ τὶς ρίζες της, τὴ βυζαντινὴ παράδοση, λόγω τῆς ἐπικράτησης τῆς ζωγραφικῆς τῆς Ἀναγέννησης. Ὑποστηρίχθηκε πῶς «ἡ μεγάλη προτίμηση γιὰ τὴν δυτικότερη ἀπόδοση τῆς Αναστάσεως ὀφείλεται, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ στὴν ἐπίδραση τῶν προσκυνητῶν τῶν Ἁγίων Τόπων, γιὰτὶ πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Παναγίου Τάφου βρισκόταν παρόμοια (δυτικότερη) εἰκόνα

τῆς Ἀναστάσεως, πού, ἀντιγραφόμενη σὰ διάφορα ἐνθύμια τῶν προσκυνητῶν, ἔγινε ὑπόδειγμα γιά πολλοὺς ζωγράφους. Ὡστε μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς, ὁ συγκεκριμένος εἰκονογραφικὸς τύπος, διαδόθηκε τόσο ἀπὸ τὴ δυτικὴ τέχνη, ὅσο καὶ ἀπ' τοὺς Ἁγίους Τόπους» (Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης... σ. 357).

Παρακάτω θὰ παρουσιάσουμε καὶ θὰ ἀναλύσουμε τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, πού λέγεται καὶ «Ἡ εἰς Ἄιδου Κάθοδος, γιατί εἶναι ἡ γνήσια εἰκὼν τῆς Ἀναστάσεως, ἣν παρέδωσαν ἡμῖν οἱ παλαιοὶ ἀγιογράφοι, σύμφωνα μὲ τὴν ὑμνωδίαν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐκφράζει δὲ διὰ τῆς ζωγραφικῆς ὅσα ἱερὰ καὶ συμβολικὰ νοήματα ἐκφράζει ἰδίᾳ τὸ πασίγνωστον καὶ ὑπὸ πάντων ψαλλόμενον, ἀπὸ παίδων ἕως γερόντων, τροπάριον, «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος» (Φ. Κόντογλου).

Περιγραφή τῆς εἰκόνας

Στὴ βάση τῆς εἰκόνας ἀνάμεσα σὲ ἀπότομους βράχους, ἀνοίγεται μία σκοτεινὴ ἄβυσσος. Διακρίνουμε τίς μαρμαρίνες σαρκοφάγους, τίς πύλες τῆς κολάσεως μὲ τίς σκόρπιες κλειδαριές, καρφιὰ καὶ κλειθρα, καθὼς καὶ τίς μορφές τοῦ σατανᾶ καὶ τοῦ Ἄδη μὲ τὰ φοβισμένα πρόσωπα καὶ τὰ γυάλινα μάτια. Εἶναι τὰ «κατώτατα τῆς γῆς», «τὰ ταμεῖα τοῦ Ἄιδου», ὅπου κατέβηκε ὁ Κύριος γιά νὰ κηρύξει τὴ σωτηρία «τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδουσι».

Πάνω ἀπὸ τὸ σπήλαιον, στὸ κέντρο τῆς εἰκόνας, προβάλλει ὁ νικητὴς τοῦ θανάτου, ὁ Χριστὸς. Ὁ φωτοστέφανος τῆς κεφαλῆς του, τὰ χρυσοκόκκινα ἱμάτιά του πού ἀκτινοβολοῦν, καὶ ἡ θριαμβευτικὴ ὄψη τοῦ προσώπου του ἑναρμονίζονται πλήρως μὲ τὸ δίστιχο τῆς πασχαλινῆς ἀκολουθίας:

Χριστὸς κατελθὼν πρὸς πύλην Ἄδου μόνος,
Λαβὼν ἀνήλθε πολλὰ τῆς νίκης σκῦλα (=λάφυρα).

Ὁ Χριστὸς ἐπιστρέφει τροπαιοῦχος ἀπὸ τὴ μάχη του μὲ τὸν ἄδη κρατώντας τὰ πρῶτα λάφυρα τῆς νίκης. Εἶναι ὁ Ἀδὰμ πού τὸν κρατᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ ἐκεῖνος γονατιστὸς τὸν κοιτάζει εὐχαριστιακά. Πίσω του ἡ Εὐὰ μὲ κατακόκκινο μαφόριο καὶ κοντά της οἱ δίκαιοι, πού περίμεναν μὲ πίστη τὴν ἔλευση τοῦ Λυτρωτῆ. Ἀνάμεσά τους ὁ Ἄβελ πού πρῶτος γεύτηκε τὸν θάνατο. Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ εἰκονίζονται οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Δαβίδ, Σολομών, Μωυσῆς, Πρόδρομος κ.ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ ἀναγνώρισαν τὸ Λυτρωτῆ ὅταν κατέβηκε στὸν ἄδη καὶ

προετοίμασαν τὸ κήρυγμά του, ὥστε νὰ βρεῖ ἀνταπόκριση στὶς ψυχὲς τῶν κεκοιμημένων.

Σὲ μερικὲς εἰκόνες ἡ παράσταση τοῦ τροπαιοῦχου Κυρίου εἶναι πιὸ ἐκφραστικὴ, γιατί σ' αὐτὲς ὁ Κύριος κρατᾷ στὸ χέρι του τὸ ζωηφόρο Σταυρό, τῆς εὐσεβείας τὸ «ἀήττητον τρόπαιον», μὲ τὸν ὁποῖο καταργήθηκε ἡ δύναμη καὶ τὸ κράτος τοῦ θανάτου.

Ἄλλοῦ ἔχουμε στὸ ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας δύο ἀγγέλους ποὺ κρατοῦν στὰ χέρια τοὺς τὰ σύμβολα τοῦ Πάθους καὶ στὸ σπήλαιο τὸ θάνατο νὰ παριστάνεται μὲ γέροντα ἀλυσσοδεμένο. Εἶναι δεμένος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους μὲ τὰ ἴδια δεσμά, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχε δέσμιος καὶ ὑποχείριος τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν παράσταση κλείνουν δύο γκριζοὶ βράχοι μὲ ἐπίπεδους ἐξῶστες καὶ οἱ ἐπιγραφές: «Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ» καὶ «ΙΣ ΧΣ».

Ὡραῖα παρατηρήθηκε, πὼς «ἡ σύνθεση τῆς εἰκόνας εἶναι βαθιὰ μελετημένη, ἀκόμα καὶ στὶς μικρότερες λεπτομέρειές της. Ὅλα, ἀπὸ τὸ σχῆμα τῶν βράχων στὸ δεύτερο ἐπίπεδο ὡς καὶ τὶς ἀναλογίες τῶν χρωμάτων, περιέχουν ἓνα βαθύτερο νόημα καὶ ὑπακούουν σ' ἓνα γενικὸ σχέδιο. Ἡ εἰκαστικὴ ἀπεικόνιση τοῦ ἀπόκρυφου κειμένου ἀποκτᾷ συμβολικὸ χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, ὅμως, δὲν χάνεται ἡ σχέση μὲ τὰ συγκεκριμένα ἐπεισόδια τοῦ κειμένου» (Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης..., σ. 327).

(«Ὁ Μυστικὸς Κόσμος τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων», Γκότσης Χρῆστος,

Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας)

(Πηγή ηλ. κειμένου: agiazoni.gr)